

V blízkosti prahu

*We are such stuffas dreams
are made on and our little Ufe
is rounded with a sleep*

*Jsme z téže látky z jaké se tkají
sny, a chvilka žití je ostrov v
moři spánku*

Shakespeare: Bouře*

1. Hraniční zážitky vědomí

Dvojitá povaha člověka se projevuje v tom, že poznávající bytost v něm může pohlížet na jeho přirozenou bytost. Skutečnost, že to může poznat, znamená, že se poznávající část v člověku přinejmenším zčásti oddělila od nepoznávající části v něm. K této schopnosti se v posledních stoletích přidala další všeobecně se vyvíjející vlastnost: schopnost vědomí pohlížet samo na sebe, tedy přesněji: na vlastní minulost. V poslední, dnes rozšířené vývojové fázi, která začala u jednotlivců asi před 200 roky, postřehuje vědomí své vlastní hranice. Ačkoli toto prožívání hranic vědomí s plnou jasností proběhlo jen u několika filosofů, jeho působení lze pozorovat na mnoha lidech, kupř. ve formě všeobecné iracionální úzkosti, která je zčásti zakryta, potlačena a proměněna, např. v agresi.

Hranice vědomí se projevují dvojitým způsobem: jako hranice poznání a hranice vůle nebo hranice schopností. Hranice poznání znamenají, že vědomí nedokáže odpovídat za původ, zdroje a způsob svého poznání. Hranice vůle nebo schopnosti se projevují v tom, že vědomí v *sobě* nalézá impulsy, instinkty, nutkavý život představ a city, jejichž původ není v jeho vědomé činnosti a které ho zčásti přemáhají, i když proti nim bojuje. Vědomí může onemocnět, když proti nim bojuje, nebo také tím, že se s nimi částečně identifikuje. Tato oblast je pracovním a badatelským polem psychologie.

* Překl. J. Josek, nakladatelství Romeo 2005, pozn. překl.

&

Apoštol Pavel si byl vysokou měrou vědom, že žije v blízkosti prahu k duchovnímu světu. Na jedné straně prožil horní hranici: „Nežiji už já, nýbrž žije ve mně Kristus“ (Gal. 2, 20), na druhé straně vnímal dolní hranici vědomí: „Vždyť nečiním to dobro, které chci, nýbrž konám to zlo, které nechci. Činím-li však právě to, co nechci, nedělám to již já, nýbrž ten hřích, který přebývá ve mně“ (Řím. 7, 19-20).

Hranice poznání se stávají zřetelnými při zážitcích zřejmosti, intuicí, především u většinou nepovšimnutých intuicí kategorií - základních výroků - a základních pojmů, které mají charakter kategorie, jako kupř. slova „a“, „jak“, „tak“ atd., která nejsou „vysvětlitelná“, poněvadž bychom je museli už současně použít k vysvětlení. Stejně hranice se projevují v tom, že myšlení se nedá z ničeho odvodit a přitom je nevyhnutelné. Myšlení je ve své zřejmosti a ve své základní struktuře - kategorie a jejich fungování - nevysvětlitelnou, nezdůvodnitelně danou skutečností, a tak je to i s vnímáním. Myšlení a vnímání se vzájemně podmiňují: není žádné *izolované* myšlení, žádné izolované vnímání. Také je neprožíváme jako děje, člověk se probouzí při tom, co už bylo myšleno, vnímáno.

„Temná realita“

Když si filosofové uvědomili hranice poznání, vznikly tři navzájem odlišné formy postojů vůči nim (nepřehlížíme zde k subjektivnímu idealismu).

Myšlení tvoří na úrovni, která se nachází uvnitř hranic, další myšlenky, hypotézy a představy o tušené oblasti ležící na druhé straně hranic. Ty si však samy odporují, protože chtějí popsat nebo zobrazit skutečnost, kterou nelze myslet a nelze si ji představit právě v důsledku omezenosti vědomí. O skutečném charakteru tohoto „druhého břehu“ nemůžeme nic vědět, nic poznat. Jsoucnost tohoto světa na druhé straně hranic můžeme jen pociťovat nebo tušit při prožívání hranic.

Toto „jsoucí“ člověk tuší zvláště silně „za“ vjemy, což jim propůjčuje charakter nepodmíněné reality. Většina filosofů popisuje tuto realitu jako „temnou“, tj. jako „matérii“. Tato filosofická „idea“ matérie nemá nic společného s chemie - fyzikální látkou, která má vždy určité kvality. Tato „matérie“ je však nositelkou všech možných kvalit a vlastností, i když je sama bez kvalit. Pro mnohé myslitele je vlastně původkyní kvalit. Jako něco, co je bez kvality, je však nemyslitelná a nevnímatelná. Myslet a vnímat můžeme totiž jen to, co má vlastnosti. Tato matérie je proto nemyslitelná a zároveň nevnímatelná. Zkoumáme-li ji filosoficky, dojdeme ke kontinuální bezstrukturovosti. Zkoumáme-li ji přírodovědecky - za vnímatelností, dojdeme ke stále menším diskontinuitám, částicím, které se však přesto znovu projeví jako popsateľné, tedy nikoli bez vlastností. Proto se hledají ještě menší částice, z nichž se zmíněné částice skládají.

Dva myšlenkové směry

Představu tohoto pociťovaného základu bytí jako látko- vosti bez kvality prosazují dva myšlenkové směry. První směr hlásá, že prazáklad bytí, který pociťujeme na hranicích poznání, musí být nemyslitelný a nevnímatelný, poněvadž leží na druhé straně hraničního zážitku. Druhý směr je založen na tom, že podstata poznání, jeho světelný nebo slovní charakter, se neuznává za realitu.

Poznání není zrcadlením skutečnosti existující nezávisle

na něm: o takovém obrazu by mohlo svědčit jen vědomí, které by *poznávalo* zrcadlo, zrcadlení a nadto ještě dosud nezrcadlenou realitu. Kdyby filosof objevil roli poznání při vzniku obrazu skutečnosti, tak by si mohl představit základ světa, který pociťuje na druhé straně hranice poznání, jen jako něco, co má mnohem světlejší ráz, co je mnohem více slovonosné než obyčejné poznání. Neboť to, z čeho pochází toto poznání - jako myšlení, jako vnímání, to přece nemůže být temnější, méně „promlouvající“ než samo poznání. Podstata evidence nemůže být méně jasná a zřetelná, tedy být méně evidentní než to, co je evidentní.

Kritičtějším přístupem než tvoření představ o nepředstavitelném je, když to, čeho se zvenku dotýkáme na hranicích poznání, označíme jako nepoznatelné, řekneme „ignorabimus“ - nemůžeme vědět. Myslitelé, kteří se tak chovají, již správně pociťují, že s *tím* vědomím, s *tím* poznáním, které dosud máme, nemůžeme vyjít za jejich vlastní hranici a že představy, vytvořené na této straně nemohou vypovídat nic o tom, co je na druhé straně. Nekriticky však předpokládají, že nemůže existovat žádná metoda ke změně vědomí a k osvojení si schopnosti získávat zkušenosti na druhé straně současných hranic vědomí, vyjít nad dosavadní zkušenosti.

Jestliže teoreticky překonáme naivní realismus, tj. každý realismus, může nám vzejít intuice světlem naplněného a živého charakteru pramenů poznání. Tato oblast pak sice nebude *představitelná*, poněvadž naše představivost je poznamenána daným poznáním, ale myslícímu může vzejít myšlenková intuice světlejšího a živějšího poznání, a tím může začít hledání metod, jimiž lze rozšířit schopnosti poznání a vědomí, abychom to, co pojmáme jako pomyslné, proměnili ve zkušenost.

Oblast skutečnosti, které se dotýkáme na hranicích, je opravdu „nemyslitelná“, nepředstavitelná, nevnímatelná. Není to však proto, že je „*princiální*“ - jako hmota, nýbrž proto, že k tomu patří jiné, jasnější schopnosti poznání, které by nám tuto oblast umožnily zažít. Avšak o takové možnosti, o jejím světlejším charakteru svědčí přece již jevy intuice, evidence a základních pojmů v obyčejném vědomí.

)

Představy, které vznikly na základě vjemů nebo činnosti fantazie, mají obrazný charakter, nejeví se jako realita, poněvadž jsou ochromeny zrcadleným vědomím, ztratily život zrcadlením. Právě okolnost (byť často nepovšimnutá), že svět se vědomí jeví jako minulost, jako něco, co „bylo“, a vědomí prožívá sebe sama rovněž jako minulost a nikdy se nestává přítomností, vede na základě hraničních zážitků k předpokladu něčeho trvale jsoucího na druhé straně poznání. Ale „představy“, které vzplanou ve vědomých nebo také nevědomých hraničních zážitcích, nemají obrazový charakter, nejsou utlumeny do ochromení, poněvadž nemají pojmový, nýbrž jen pocitový základ* a tyto hraniční zážitky vlastně nikdy zcela nevstoupí do bdělého vědomí myslícího člověka. A proto mají tyto zážitky moc buď podněcovat vědomí k dalšímu myšlení, anebo vyvolat bázeň z něčeho reálného ve vědomí, s čímž se vědomí jako vědomí minulosti nedokáže vypořádat. Tato živá „představa“ způsobuje, že předměty vnímání mají charakter reality, způsobuje jejich zdánlivou „materiálnost“ a působí také v jiných formách „nemyslitelných“ skutečností. V tomto smyslu je vnímání neustálým hraničním zážitkem ve své nemyslitelné, nepojmové části, v prvku, který má volní charakter. Y této „vůli“ působící na člověka zvenčí je sice „pojmové“ také obsaženo, ale ještě v živější formě, poněvadž ještě odpovídá vůli. Volní charakter Stvořitelova výroku „Budiž“ žije dále ve vnímání jako vůle a zároveň jako idea nadlidského rozměru.

Poté, co racionální vědomí minulosti dospěje ke zkušenosti, že se nemůže zdůvodnit samo sebou, může mít jen jedinou úlohu: směřovat tak jasně, jak je to možné, k oněm zážitkům, s nimiž prožije skutečnost, že není založeno na sobě. A to jsou hraniční zážitky vědomí. Na jejich základě si můžeme uvědomit, že základy bytí nemáme hledat v osvětleném nebo v představovaném světě, ale ve světle, v němž je osvětlené vidět. Neexistuje objektivní temnota nezávislá na poznání, ale existuje světlo, nezávislé na obyčejném poznávání, z něhož pochází obyčejné ochromené nebo utlumené poznávání. „Takovost“ je závislá na momentálním vědomí, „bytí“ je nejprve hraničním zážitkem

samotným. Trvalý základ světa, bytí „před poznáním“ v obyčejném smyslu, je živoucí světlo nebo slovo, přítomné světlo vědomí, v němž jsou bytí a poznání ještě jedno. To je prima matéria, ještě bez utváření, bez kvalit běžného vědomí, ale jako světlá možnost kvalit a vlastností, s nimiž se setkáváme v zrcadleném vědomí. Představa „látky“ bez kvalit je temným zrcadlovým obrazem tohoto světelného světa.

2. Utváření podvědomí

Tam, odkud mé světlo pochází, je „horní temnota“ (Jan od Kříže); a to, co mě od tohoto světla odděluje, je dolní, osobní temno. Přebývání nebo zůstávání vědomí ve světle, v Logu a přebývání nebo zůstávání světla, Logu, v člověku:

to je pravda, *alétheia*, nepřerušenosť. Všednodenní vědomí je stálým přerušováním světla. Převládne-li přerušování, vytvoří místo pro podvědomí.

Zrcadlené vědomí a skutečnost imaginace, inspirace a intuice

Všednodenním vědomím zachycujeme jen malou část skutečnosti. Skutečnost je imaginace, inspirace, intuice, které jsou na jedné straně stupni poznání, na druhé straně odpovídajícími stupni skutečnosti. Tyto stupně jsou vždy přítomné, díky nim je možné zrcadlené vědomí s odpovídajícím obrazem světa, nebo zrcadlená skutečnost: jsou to vyšší stupně skutečnosti, které jsou zrcadleny. Můžeme o nich vědět nezávisle na zrcadleném vědomí, můžeme zřít zrcadlo i zrcadlení. Pro člověka, který jim nejde vstříc s odpovídající schopností poznání, jsou vyšší stupně skutečnosti přítomny jako *působení* na něj. Toto působení je netlumenou představou nebo pociťováním „transcendentních“ - nadvědomých - základů bytí.

V dřívějších dobách se tyto základy hledaly v odpovídajících hraničních zážitcích podobně tušeného a pociťovaného světa bohů. Cit pro svět nadmyslových bytostí dnes vybledl nebo zcela vymizel, a proto se základy bytí

hledají v podlidské oblasti, v temnotě, která může být osvětlena jen většinou také subjektivně-lidsky chápaným zdrojem světla, lidským vědomím. Na obvyklé lidské vědomí se nahlíží jako na nejjasnější poznávací schopnost. Ačkoli toto vědomí přemýšlí o duchovních bytostech, základy bytí pro něj zůstávají temné. Všednodenní vědomí si totiž kvůli své povaze neumí představit duchovní bytosti. O světlyých základech bytí by si mohlo utvořit jen nějakou intuitivní ideu.

Trojice imaginace, inspirace a intuice poukazuje na to, že skutečnost je *univerzální* myslení, cílení a chtění. To je světové dění, z něhož si bděle uvědomujeme jen myšlené nebo obraz z představy; je neživé, poněvadž se zjevuje jako zrcadlené. Další části skutečnosti zůstávají v člověku neuvědoměny. Když se ztratí nadvědomá intuice božskosti, pak se již živý a nevědomě cítící a volní element nespojuje s tušenou duchovní mocí, k níž patří, ale nabývá nižších forem, poněvadž je bez mistra. Tak probíhá utváření *nevědomí*. Podstatnými kroky jsou přitom odosobnění sil poznání a ztráta náboženské zkušenosti.

To, co vstupuje do zrcadleného vědomí, ztrácí život, poněvadž se stává zrcadlovým obrazem. Hraniční zážitky si už zachovávají sílu reality, poněvadž se nestanou vědomě uchopenými v pojmech. To, co je nejednou prožito jako hraniční zážitek, vchází jako působící život, mocné cílení a chtění nejprve do nadvědomí; ale spíše nevchází, je tam vždy už přítomno.

Ve starověku byly tyto zážitky přiřazovány duchovním bytostem, jako „vládcům“ lidského duševního života: byla to oblast jejich moci, byla to jejich moc. Když ustal přirozený řád, majiteli opuštěných sil poznání se staly nižší bytosti, „démoni“.

Nejprve z nich byly ve znamení ega, vlastní bytosti, vytvářeny duševní formy, způsoby reagování a chování, opakující se žádosti, instinkty, egoistická uspokojení⁹¹ Nejsou-li takové duševní formy rozpuštěny v přiměřeném poznání, tvoří se z nich v průběhu života nebo více životů *živé* formy, životní zvyklosti, útvary ve sféře života, nemoci a nakonec tělesný charakter. Procházejí-li tyto síly inkarnacemi, jeví se jako síly osudu.

Podvědomí není pramenem vědomí a také se netvoří z

toho, co je vědomé. To, co je vědomé, přece ztratilo svůj život zrcadlením. Vědomí nelze odvozovat z podvědomí. Vědomí přece „vypovídá“ o podvědomí. Člověk je jako celek a také jako poznávající bytost vystavěn „odshora dolů“ tak, že dolní, „přirozený“ člověk tvoří jakousi možnost k inkarnaci horního člověka. In- karnační proces narozením nekončí: jeho dalšími stupni jsou napřimování, učení se chodit, mluvit a myslet. To, že žijeme v blízkosti prahu, poukazuje na aktuálnost dalších inkarnačních stupňů vyššího člověka. Nepodaří-li se člověku inkarnační kroky, které může dnes vykonat, rysují se onemocnění. Mohli bychom obráceně také říci: V důsledku duševních a dalších symptomů nemoci se nemůže člověk inkarnovat jako pozemsky aktivní bytost, je to jeden a tentýž proces.

Bdělé vědomí, podvědomí, nadvědomí a city

Bdělé vědomí dnešního člověka hraničí jednak s nadvědomím, jednak také s oblastí podvědomých sil, která na rozdíl od nadvědomí sestává ze sil, které nejsou schopnostmi, ale jsou tím, co je zformované, utvořené. Lze je srovnat s výtvoří přírody: zvířata - formy citlivosti, rostliny - formy života, minerály - chemické formy. Vnější viditelná forma je vždy výsledkem vyšších, neviditelných druhů forem, jak to ukazují formy krystalů.

Zrcadlené vědomí může zažít, že v plné bdělosti zachytí jen to, co je pojmové, zatímco citový život je vnímán přibližně snově. To neznamená jenom to, že v citu se méně sebeurčujeme, protože „se to s námi děje“, ale i to, že skutečnost citů ve srovnání s pojmy sestává z plynulejších, málo ohraničených, vzájemně se prolínajících útvarů, které se už ze své podstaty nedají pojmově zachytit a vyjádřit. Nemáme pro ně žádné pojmy, a žádné takové pojmy nemůžeme tvořit právě proto, že citové „zážitky“ jsou živé. Zjednodušeně by se dalo říci, že mají více dimenzí než pojmy. Jejich živost se projevuje v tom, že svým „teplem“ a „chladem“ všeobecné významné ovlivňují náš život a zdravotní stav. Zrcadlené vědomí stěží může mít vliv na náš citový svět. Je-li k tomu nuceno, citové zážitky se spojují s pojmy. To znamená, že pro

citový element nastává jakýsi druh kry- talizace, dostane pevnější formu. Tak se tvoří představa, která je „citově zdůrazněná“, čímž vzniká jistá možnost vědomě zacházet s citovým životem. Totéž platí pro volní impulsy.

City jsou vjemy, pro které nemáme odpovídající pojmy. Objevují se jako „vlivy“, poněvadž nejsme schopni vnímat je *skutečně*. Zrcadlené vědomí je stále více váže na nepřiměřené pojmy a tak je částečně tlumí. Opakovaným fixováním na pojmy ztrácejí na síle a jsou stále více ovládány. V důsledku tohoto svazování s pojmy se citový život krystalizuje do forem, které známe jako komplexy, archetypy a symboly, a do citů jako závist, žárlivost, pocity frustrace atd. Všechny tyto věci přece nevznikají z ničeho, ale vznikají pod vlivem přivlečených pojmů z citového života, který je nepřístupný zrcadlenému vědomí, a také zrcadlenému vědomí psychologa. Právě aktuální systém pojmů, aplikován buď psychologem, nebo „pacientem“ na citový život, umožňuje vykládat a léčit tentýž obraz, příznak nebo útvar fantazie tím nejrozumnějším způsobem a na různých „rovinách“. Takové léčení sice není přiměřené silám, které zde působí, ale přesto často pomůže, především díky osobnosti psychologa a vztahu, který k němu vznikne. Skutečný vhled do sféry podvědomí však může mít jen vědomí, které v nadvědomí dospělo k pravdě, jež odpovídá hloubce a živosti podvědomých elementů.

Předmětné vědomí a oblast svobody

Vědomí minulosti nebo zrcadlené vědomí je oblastí lidské svobody: obrazová povaha obsahů vědomí nenutí subjekt, obrazy nežijí; člověk tak může a měl by pomocí tohoto vědomí a v něm stanovit začátek svého úsilí. Svě vědomí Já, které se rozhořelo jako předmětné vědomí, když se nacházel ve vztahu vůči něčemu, může posílit natolik, že ob stojí jako bytost Já také ve sféře života, imaginace. Nejde-li touto cestou, síly života a vyšší síly poznání se stanou součástí podvědomí. Odtamtud svými impulsy jen zdola nahoru ohrožují oblast zrcadleného vědomí, která je bez sil. Sta- ne-li se toto ohrožení extrémním, tj. „patologickým“, pak psychiatrie

a psychologie atd. tento mocný citový a volní chaos charakterizují určitým schématem, vždy podle školy, na základě nějakého pojmového systému, nějakého rastru, skrze nějž onen chaos krystalizuje do forem.

Podvědomí má mnoho vrstev, které odpovídají jeho stáří a hloubce. To, co vědomě neuchopíme, může zdola působit skrze mnoho vrstev a „podvědomé“ se nakonec přece jen projeví ve vědomí - jako nežádoucí vliv.

Začátky svobody jsou dány se zrcadleným vědomím; svoboda však musí být nejprve omezena směrem nahoru i směrem dolů, musí být střežena, aby do vědomí nemohly působit reálné síly. V autonomii svého myšlení, v poznávání, se člověk může chopit své možnosti svobody a měl by to pak přivést na cestu duchovního školení. Uskutečnění vyšších schopností poznání je inkarnací vyššího člověka.

Konfrontace s podvědomím, strážce prahu a dvojník

Utváření podvědomé duševní oblasti je doprovázeno odpojením vědomí od nadvědomí. S přibývajícím strukturováním a ostrostí bdělého vědomí se citové a volní elementy, které jsme jednou prožili a později ještě tušíme, stále více odsouvají jako podvědomé a tyto podvědomé obsahy se vsunují jako jakýsi štít před nadvědomou imaginací, inspirací a intuicí. Každá prostorová představa je samozřejmě

zavádějí. Podvědomá oblast má stejnou „substanci“ jako nadvědomá a odlišuje se od ní jen jako její dílčí jsoucnost, poněvadž část této skutečnosti se stává vědomou a „zformovala“ se ve znamení ega do komplexů, instinktů a citových reflexů.

Ten, kdo usiluje dostat se k nadvědomé oblasti, brzy shledá, že je konfrontován s podvědomím. Musí rozpouštět jeho útvary, aby síly, vázané v podvědomé oblasti, osvobodil k poznání v nadvědomé oblasti. Postava, v níž se podvědomé síly jeví imaginativnímu pohledu, se v duchovní vědě nazývá „malý strážce prahu“, její hlubší vrstvy se pak nazývají „dvojník“. Tyto útvary může člověk spatřit jen tehdy, když se do jisté míry uvolní z podvědomé totožnosti se svou „povahou“, jak se vytvořila a jakou ji on shledává - když se uvolní z podvědomé totožnosti s osobním „hříchem“, o němž mluví Pavel.

Chce-li být člověk člověkem, bdělé vědomí musí zachovávat svou nezávislost. Z tohoto hlediska je pro něj zásadním prožívání myšlení. V myšlení má nadosobní prvek nadvědomého původu a přesto je v něm svobodný, neboť to, co pochází z nadvědomé oblasti, má *charakter logu*, člověk musí intuici porozumět a potom se rozhodnout, jak se má chovat. Také k porozumění tu musí být *on* a on musí způsobit toto porozumění. Porozumění si nelze vynutit. Když mě někdo něčím pověří, musím tomu nejprve rozumět, abych se mohl podle toho řídit, a pak to mohu provést, ale také to nemusím udělat. Také tomu *nemusím* rozumět, ale mohu. To je základ svobody - spočívá ve slově. Svoboda je možná díky tomu, že nadvědomá oblast působí ve všednodenním vědomí, ale působí *slovnosně*.

Čím autonomnější je myšlení v člověku, o to více chrání člověka před vyrážením impulsů z podvědomé oblasti. Proto se dají počáteční cvičení, která vedou k prožívání a ověřování této autonomie myšlení, zároveň použít také terapeuticky, může-li je nemocný člověk provádět.

3. Obraz podvědomí v analytické psychologii

Poněvadž moderní, především analytická psychologie je z

hlediska teorie poznání naivní, nevšímá si nadvědomí jako zdroje každého poznání, tedy také psychologického, zanedbává tím i nej důležitější terapeutické možnosti. I v případech, v nichž psychicky nemocný není schopen provádět cvičení vědomí, by bylo totiž možné nepřímo využít nadvědomé působení k posílení bytosti Já. Ale ani o Já nemá analytická psychologie zřetelnou představu, nemá jasnou intuici.

O podvědomém působení se mluví tak, jako by to byl nějaký vjem. Je to ovšem představa, která byla utvořena na základě zkušenosti, že vědomí je rušeno ve svém racionálním fungování něčím samostatným v člověku, uvnitř „duše“, a že toto rušení může být patologicky intenzivní. Je známa následující zkušenost: Každý, kdo cvičí soustředění, zná odbočení, asociace, odvádějící obrazy, které *on* nechce. To, co víme o podvědomí a v čem se projevuje jako působící, to je *vědomé*. „Za“ tímto působením do vědomí psychologie předpokládá podvědomí jako existující sílu a tato hypotéza se jakožto hraniční zážitek vědomí konstruuje díky živosti těchto zážitků až k „mýtické“ představě.

O „podvědomí“ víme přílišně mnoho a analogicky k obsahům nemyslitelným pro filosofii, kupř. „ideji“ matérie, se prezentuje sice jako „nevědomé“, ale paradoxně přesto jako velmi důkladně *poznané*. S těmito představami vychází psychologie stejně jako ostatní vědy nad pozorování a důsledné myšlení. Podvědomí je většinou prezentováno jako vědomí, tj. jako nějaký rezervoár a zapomíná se, že obojí existuje jen v působení, vždy jako vědomí něčeho nebo jako konkrétně utvořené „podvědomé působení“, nikdy neexistující jako prázdné. Podvědomí je obsahem představy vědomí. Vědomí je vždy totožné se svým „obsahem“,

který tedy není žádným obsahem. Také zde se hledá něco „trvalého“, co si člověk představuje jako „nádobu“.

Mluví-li se o podvědomí, mluví *vědomí*, které má zážitky a eventuálně koncipuje pojem podvědomí, na němž nemůže být závislé. A přece se vědomí a poznání v tomto mýtickém obrazu odvozují z podvědomí; to znamená z něčeho, co je temnější než samotné vědomí, co bylo jím koncipováno a z čeho se nyní samo odvozuje - od své koncepce. Je to analogické k tvrzení: „Mozek myslí.“ Ve svých teoriích vývoje jsou Freud i Jung darwinisty duše, protože původ podvědomí vidí v oblasti biologična, tělesnosti, a vědomí nechávají vznikat z individuálního nebo kolektivního podvědomí. Žádný z nich neumí zdůvodnit svobodu, kterou ve své teorii terapie předpokládají. Je to proto, že navzdory ústřední roli slova v jejich terapii nepoznávají slovosnou část lidského vědomí.

Analytická psychologie a formy dvojího druhu

Proto také není pochopeno slovo ve své povaze Logu, přestože slovo jako léčivá síla jde od člověka k člověku jako bytost Já a je jediným pramenem terapeutického úspěchu. Analytická psychologie je ve své podstatě také vystavěna na dvojčlennosti vědomí - podvědomí, a proto zachycuje vlastně jen minulost člověka. Minulost, která působí do časové přítomnosti, by mohla být zpracována a rozpuštěna esenciální přítomností nebo budoucností, ale psychologie doposud zná jen minulost, poněvadž jí chybí průnik s vědou o poznání.

Na jedné straně je objektem zkoumání minulost léčeného člověka, na druhé straně také psycholog nebo psychiatr setrvává ve svém vědomí minulosti, zatímco duševní život je přece život, tj. přítomnost, a může ji zkoumat jen vědo-

mí přítomnosti, a proto zůstává vždy o krok zpět. Musel by si uvědomovat vlastní zkoumající duševní gesta nebo zkoumat duševní *život* a jeho působení na pacienta imaginativním, nikoli dialektickým vědomím. Poněvadž se to neděje, psychologie se nedívá *dovnitř*, ale na to, co může nalézt bez těžkostí, poněvadž je to už *venku*, mimo aktuální zření a myšlení: na minulé duševní jevy, na skutečnosti, formy, komplexy, archetypy, a nehledí na pohyb, s nímž je člověk vnímá. Psycholog se ve svém naivním realismu nechává vést svým *vlastním* racionálním vědomím, aniž by se pokusil dospět k vyššímu vědomí, které by dorostlo vůči podvědomí. Přitom ze „zkušenosti“ ví, že vlastní podstata podvědomí se nedá racionálně pochopit.

Podvědomí není „někde jinde“, je sice ze stejné substance jako nadvědomí, ale substance v podvědomí existuje jen ve formách. Tato zformovanost je dvojího druhu. Je-li podvědomý obsah vyzdvižen do vědomí prostřednictvím nabízeného systému pojmů, pak se zformuje a ztuhne do podoby do jisté míry pochopitelné. Před tímto ztuhnutím je však také zformováno jako každá substance světla a vnímavosti, která se oddělila od příslušné bytosti Já. Tato forma je však pojmově nezachytitelnou formou chování, vzorcem chování.

Vlivem neúplného poznání, které začíná s pádem do hříchu, jsou síly vnímavosti, které Já neprožívá vědomě, v lidské duši neustále ponořovány do podvědomí, tj. přesněji: z nich vzniká podvědomí. Je to konglomerát duševních forem, zvyklostí, instinktů, forem reagování a chování, ale je to také sama kompletní forma - negativ bytosti Já. Rozpuštěním těchto forem by se bytost Já mohla - nebo může - „stávat úplnou“.

Naivní pozorovatelé vidí v „archetypech“⁰⁰ C. G. Junga archaické postavy bohů nebo symboly. Zaměňují duševní zážitek s *duchovním zážitkem*. Postavy bohů nebo symboly byly obrazy, které zasvěcení předkládali nezasvěceným, vznikly imaginací poznávacích procesu již působících v zasvěcených. „Mýtický“ člověk nemohl nahlížet na vlastní vědomí. To, co dostal zprostředkované jako postavy bohů a mýtická vyprávění, působilo na duši tak, aby se tyto obrazy

postupné „uskutečnily“ jako duchovní gesta, jako gesta poznání, podobně jako se to dnes děje v meditaci. Podoby bohů a symboly nevcházely do lidské duše jako *obsahy*, ale jako schopnosti. Pokud se dnes vynořují jako duševní obsahy, znamená to, že se nestaly schopnostmi, nestaly se imanentními. Neprošly „uchem jehly“ vnitřního křesťanského vývoje.

Duchovní podoby byly v předkřesťanských epochách přiměřené své době. Byly „regenty“ duševně-duchovní- ho života, vedly ke křesťanství. Díky křesťanství se udála změna struktury v člověku a kosmu. „Nebeská království se přiblížila.“ Schopnosti dříve spatřované ve světě bohů se nastěhovaly do lidského duchovna-duševna a lze je poznávat prostřednictvím bytosti Logu, která se stala člověku imanentní.

Tato poslední „podoba“ se projevila jako viditelná pozemským očím, a k dějinám křesťanství patří, že tato podoba byla probodnuta na kříži, rozplynula se v hrobě a při nanebevstoupení zmizela také duchovnímu zraku učedníků, aby do lidí mohl vejít Duch „bez podoby“ - „Utěšitel“, Duch neskrytosti.* Skrze něj je bytost Logu opět viditelná ve sféře živoucího světla. Už starozákonní náboženství se vyvíjelo směrem k Bohu, kterého nelze zobrazit.

Pro současného člověka mají „obrazy“ a „formy“ pozitivní smysl jen tehdy, když se učí s nimi zacházet, učí se je používat jako témata meditace. Když z nevědomí vyvstávají obrazy a podoby, které připomínají něco předkřesťanské- ho, domněle křesťanského nebo také tradičně křesťanského (a nejsou to vzpomínky nebo „amplifikací“ indukované formy), pak jsou to nerozpuštěné, nerozpoznané duchovní formy, které se noří do tělesna: v minulosti to byly duchovní formy dané jako vzory pro duševní gesta, nyní se však staly duševními formami, poněvadž tato gesta nebyla uskutečněna.

Jsou to tedy vždy obrazy z minulosti pedagogiky lidstva, které ze svého charakteru podoby nemohou být uvolněny lidským duševně-duchovním konáním. Byly dány, aby jako imaginativní obrazy působily regulujícím způsobem na poznávající, cítící a volní síly. Dnes si duše mnohdy dokáže zobrazit vlastní těžkosti a své vlastní konání ve snu nebo ve

fantazii, což se nazývá „funkční symbolikou“. Dříve měly takové obrazy naopak působit na *utváření* duševních sil. U koho toto působení zůstalo bez dostačujícího výsledku, vyzařuje jako vliv z podvědomé oblasti vzhůru. To, co nebylo uskutečněno, tj. nebylo odpovídajícím způsobem poznáno, se dostalo do podvědomí. Psycholog to „vykládá“ svým zrcadleným a často fantazií naplněným vědomím, zprvu přece nemá jinou možnost, poněvadž nemá k dispozici pojmy a myšlenky duchovní vědy, s nimiž by bylo možné tyto obrazy aspoň zařadit. Přes některé geniální momenty u Junga zůstávají tyto výklady úžasně naivní, takže si můžeme říci: K tomu, aby to člověk zažil, přece nepotřebuje tyto sny, obrazy ani výtvořiny fantazie.

V těchto obrazech ale pracují síly, které zčásti nejsou racionalizovány na základě odpovídajícího pochopení, tudíž nejsou ovladatelné. Obrazy nebo fantazie „duševně nemocných“, jejich „zážitky“ jsou často nepochopenými „poznatky“ duchovního druhu, které z vyšší roviny poznání klesly na rovinu zrcadleného vědomí a podržely si svou sílu zřejmosti a nutkavosti.

4. Záměna horního a dolního

Přibližně do konce 19. století dokázalo evropské lidstvo rozlišovat mezi inspirací shora a zdola, mezi božským a démonickým nebo ďábelským. Ovšem vždy to bylo jisté a snadné jen pro vyvolené, kupř. pro nějakého Buddhu. Už v Novém zákonu lidé pochybují o zdroji inspirace a plné moci nositele Logu.

Rozlišování mezi myšlením a asociováním

Je mnoho historických příkladů záměny těchto zdrojů ze středověku a novověku, zatímco dnes se tento problém objevuje ve zcela jiné formě: psychologie neumí teoreticky rozlišovat mezi myšlením a asociováním, i když to prakticky činí. Pro člověka se stává stále těžším rozlišovat mezi intuící a asociací. To však má velký praktický význam, neboť „mohutnost“ inspirace, její úspěch a „zdar“ již nejsou

rozhodujícími měřítky. Z dávné a blízké minulosti i z naší přítomnosti známe „světové názory“ (zastávané také v politice), které jistě pocházejí a jsou živeny z démonických, člověku nepřátelských inspirací, a které se dokážou aspoň na určitou dobu úspěšně držet a uskutečňovat. Je znepokojivou otázkou pro lidstvo, zda nějaký takový směr snad nebude s konečnou platností rozhodovat o osudu Země, kupř. na Východě i na Západě stejnou měrou rozšířený materialismus, se svým technokratickým smýšlením, nepřátelským přírodě i člověku.

Vědomí, podvědomí a nadvědomí

Dnešní člověk nemá žádné těžkosti s postřehováním „podvědomého obsahu“. Pro své „duševno“ nemá sice žádný pojem, ale přesto je vnímá i bez psychologických studií. Nicméně bez školeného pozorování nemá zážitek duchovna, ani smysl pro něj, poněvadž svou nejjednodušší duchovní činnost, poznávání, nechápe jako realitu, vůbec si ho nevnímá. Stejně se to má s psychologií: neptá se po podstatě poznání, vůči duševním jevům se chová naivně a zmůže se proto pouze na to, že psychologizuje filosofii, teorii poznání a teologii s mlčky přijatým předpokladem, že všechno správně poznává - což by ovšem bylo možné stanovit jen pomocí teorie poznání. A teologie nahlíží na to, co je náboženské povahy, také jako na psychologický jev, poněvadž už z větší části nezná náboženský zážitek, tedy duchovno. Proto by chtěla zdůvodnit náboženství psychologicky, jako přirozenou danost duše, která je nutná kupř. pro její hygienu. Tyto způsoby chování jsou v podstatě předkřesťanské, nejsou přiměřené bytosti Logu, tomu, kdo v člověku poznává, nedokážou vidět „Syna“: proto je to jakýsi druh mohamedanismu. Božstvo jako kolektivní podvědomí - to znamená úplnou dezorientaci v tom, co je dole a co nahoře. Všednodenní vědomí je ještě jasnější, méně umlčené než stavy, v nichž se zjevuje toto „božstvo“.

Avšak pro dnešního člověka je na čase hledat zkušenosti v oblasti nejjasnějších intuicí, zážitků evidence a toho, kdo

nadsmyslově utváří: Logos je Slovo-Světlo, které činí „formu“ takovou, jakou se jeví. Neboť Božství je slovonosné, nemůže být méně „Slovem“, než jeho stvoření. Ono je *to Slovo*. A jak se říká v Janovi, jen skrze *toto* Slovo přichází člověk k Otci. Následující přehled by nám měl pomoci charakterizovat tři oblasti vědomí:

Podvědomí sestává z toho, co je zformované, jak podle Steinera, tak v analytické psychologii. Podle Steinera je to překážka na cestě k nadvědomí. V analytické psychologii je to iracionální pramen vědomí. Pojem podvědomí má svůj původ v nadvědomé skutečnosti, prožívané jen jako hraniční zážitek.

Vědomí sestává z proměnlivých forem, podle Steinera i v psychologii.

Nadvědomí jako oblast ducha psychologie nezná. Steiner je popisuje jako oblast, která je zbavena forem obyčejného vědomí, ale má v sobě možnost k těmto formám. Je to oblast zdroje vědomí i podvědomí, je nadracionální a slovonosné.

Vidí-li člověk kolektivní podvědomí jako konečnou lidskou realitu, pak pro „hlubinnou psychologii“ nutně plyne, že lidské individuum, kapka Božství, po smrti vejde opět bezejmenná a neidentifikovatelná do moře božského a tam zmizí. Tento monopsychismus, který prosazoval již Averroes, může být zbaven síly jen objevením Slova v člověku a slovonosné struktury kosmu a všech bytostí.

Kdo chce srovnávat Steinerovy názory s názory analytické psychologie, musí umět velmi jasně rozlišovat mezi duší a duchem.* Musí také vidět, že Steiner ve své terminologii, kterou nikdy pevně nestanovil, nerozlišuje mezi „nahore“ a „dole“. Mluví-li Steiner kupř. o „duševních hlubinách“, je tím míněn většinou právě duchovní svět, z něhož pocházejí také všechny inspirace. Když člověk nebude zcela přesně rozlišovat, tak může „chápat“ Jungovo kolektivní podvědomí a duchovní světy, které měl na mysli Steiner, jako stejnou oblast, nebo se může dívat na Jungovo učení jako na cestu ke křesťanství. Studuje-li člověk Junga pečlivě, poznal-li ideu Logu jako podstatu křesťanství a chápe, že křesťanství se nevyčerpává v *nomina*, bude v tomto ohledu hodnotit C. G. Junga zcela jinak, při veškerém respektu vůči jeho géniu a

%-

jeho zvláštnímu osudu. Jen ten, kdo nezačne hledat ducha v *poznávání*, bude mít sklon považovat každý obraz nebo motiv vystupující z podvědomí za duchovní zážitek.

V poznání, v nadvědomých procesech poznávání, v živoucím vnímání a v živoucím myšlení dnes vládne božskost. Postavy bohů byly vždy aspekty poznání světa, popř. vedly lidské vědomí k vnímání aspektů světa, k realitám poznávání, aby se z tohoto vnímání jednou utvořila odpovídající poznávací činnost a sám člověk se pak mohl stát Demetrou, Persefonou, Dionýsem, Apollónem, syntézou všech podob bohů: bytostí Logu.

Intermezzo VI

Pozorujeme-li styl všednodenního života, naši pozornost vzbudí dva příznaky, jimiž ovšem tento styl není plně vyčerpán nebo zachycen: na jedné straně je člověk ze své egoity veden k extrémně individuálně-egoistickému jednání, na druhé straně žije v jakémsi automatismu, který navenek funguje institucionálně jako neosobnost společenského a hospodářského života a jemuž vnitřně odpovídá následování kolektivních předsudků a kolektivních zvyklostí.

Tento *styl* všedního dne je stylem podvědomí; všednost se ho dovolává a provokuje je. To je nápadně zřetelné na instinktu reklamy: takzvaná dobrá reklama se orientuje na podvědomí člověka; nikdy neoslovuje rozum člověka, ale přes něj jeho emocionální reakci.

Největší část svého „času“ žijeme ve všednosti a jsme vydáni jejímu stylu. „Styl“ cesty poznání je přímo opačný. Proto „vhled“, byť musí být přítomen, ještě sám o sobě moc neprospívá, ačkoli zvýrazňuje cit a probouzí vůli. *Cvičit* znamená *také* vnitřně působit proti trvalému vlivu stylu všedního dne. K rozpouštění formy „člověka zvyklostí“, útvarů podvědomí, jsou dána tzv. cvičení rozpouštění, kupř. cvičení „osmidílné Buddhovy stezky“. Jejich pomocí po omezenou dobu vědomě a rozvážně provádíme činnost, kterou jinak vykonáváme napůl vědomě a zvykově. Pro tento druh cvičení je charakteristické, že probíhají právě v každodenním životě, nejsou před ním chráněna, jako je tomu v případě cvičení soustředění - při koncentraci myšlení a vnímání nebo při meditaci.

Georg Kühlewind